

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Πρωτοεπισκέφτηκα την Ελλάδα την περίοδο της χούντας, όταν σπούδαζα θέατρο και κοινωνική ιστορία στο Παρίσι. Γνώριζα τη μεγάλη συμπάθεια που υπήρχε στη Βρετανία και τη Γαλλία για τη δοκιμασία της Ελλάδας και τον αγώνα εναντίον της δικτατορίας. Εκείνη την εποχή δεν ήξερα ακόμη ελληνικά, αλλά κατάφερα να επικοινωνώ με τους ευγενικούς και φιλόξενους ανθρώπους που συναντούσα στα ταξίδια μου.

Η συμμετοχή μου στις φοιτητικές διαμαρτυρίες τον Μάη του 1968 στο Παρίσι όξυνε το πολιτικό αισθητήριό μου. Φθάνοντας στην Ελλάδα αντιληφθήκαμε σύντομα το υπόγειο ρεύμα της αντίθεσης. Όταν ταξιδεύαμε στην Πελοπόννησο, οι άνθρωποι προσπαθούσαν να μας εκμυστηρευτούν τις απόψεις τους. Ο οδηγός ενός φορτηγού, που μας είχε πάρει μαζί του ενώ μοίραζε αλλαντικά σε χωριά της Πελοποννήσου, έκανε μια χειρονομία σαν να έκοβε τον λαιμό του και πρόφερε το όνομα «Παπαδόπουλος». Δεν θα ξεχάσω ποτέ αυτή την ειρωνική χειρονομία αντίστασης. Έμοιαζε να συμβολίζει το θάρρος και το σθένος με τα οποία οι απλοί άνθρωποι είχαν αντιμετωπίσει στο παρελθόν αρκετές οδυνηρές δεκαετίες πολέμου και καταπίεσης.

Μετά από πολλές επισκέψεις στην Ελλάδα άρχισα να διαβάζω σύγχρονη ελληνική ιστορία, και αργότερα η επαγγελματική ειδίκευσή μου στις ιταλικές σπουδές και στην κοινωνική ιστορία του φασισμού με οδήγησαν να ερευνήσω την κατοχή της Ελλάδας από τις δυνάμεις του Άξονα στη διάρκεια του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου. Ο φρικτός λιμός από τον οποίο υπέφεραν οι Έλληνες ήταν ελάχιστα γνωστός έξω από την Ελλάδα, και οι ιστορικοί είχαν αρχίσει μόλις πρόσφατα να εξετάζουν τις επιπτώσεις τις οποίες είχαν ο πόλεμος και η κατοχή στη χώρα και στον λαό της.

Άρχισα να μιλώ με Έλληνες φίλους, συχνά με τους παππούδες και τις γιαγιάδες των Ελλήνων φοιτητών που είχαν μάθει μαζί μου ιταλικά στο Λονδίνο. Δύο αδελφές από την Πάτρα είχαν συγκρουόμενες εμπειρίες και αναμνήσεις από την κατοχή και για τη στάση των Ιταλών. Αυτή η διαφορά μου κέντρισε το ενδιαφέρον. Με συνέστησαν σε έναν άνδρα από τα Δωδεκάνησα, ο οποίος είχε άσχημες αναμνήσεις και μόνιμα φυσικά τραύματα εξαιτίας του ξυλοδαρμού του από κάποιον Ιταλό στρατιώτη για κάποιο παράπτωμά του. Η ίδια οικογένεια στην Πάτρα με συνέστησε στην κόρη ενός Ιταλού στρατιωτικού. Η μητέρα της ήταν τόσο αφοσιωμένη στον Ιταλό αξιωματικό της, που τον ακολούθησε στο γερμανικό στρατόπεδο εργασίας όπου τον έστειλαν οι Γερμανοί μετά την ιταλική ανακωχή τον Σεπτέμβριο του 1943. Αργότερα συνάντησα στη Λέσβο μια γυναίκα που είχε εργαστεί για τον στρατηγό Σκόμπι στην Αθήνα στη διάρκεια της βρετανικής κατοχής. Παρά τις συμπάθειές της για τους Βρετανούς, μου είπε ότι η εμπειρία της από τις ιταλικές δυνάμεις κατοχής ήταν θετική και πως οι Ιταλοί συμπεριφέρονταν σύμφωνα με το παροιμιώδες στερεότυπο παίζοντας κιθάρα και προσπαθώντας να αποφύγουν τον πόλεμο. Συμπέρανα ότι αυτές οι αντικρουόμενες προσωπικές εμπειρίες εξέφραζαν τις αντιφάσεις της ιταλικής κατοχής. Έτσι, ήμουν περίεργη να ανακαλύψω περισσότερα και να προσπαθήσω να καταλάβω τι συνέβη πραγματικά.

Αρκετοί αναγνωρισμένοι ιστορικοί, ιδίως ο καθηγητής Αντώνης Λιάκος, κατήθυναν την έρευνά μου για την ιταλική κατοχή στην Ελλάδα σε κάποια συγκεκριμένη περιοχή, καθώς υπάρχουν ήδη αρκετές καλές μελέτες για την κατοχή των δυνάμεων του Άξονα σε κεντρικό επίπεδο. Μια μελέτη επικεντρωμένη τοπικά θα βοηθούσε να φωτιστεί το τι συνέβη σε περιοχές που επηρεάστηκαν ιδιαίτερω από την κρίση. Πρότεινε τη Σύρο, όπου πίστευε ότι θα επωφελοῦμουν μιλώντας με τους ντόπιους και μπορεί να έβρισκα μερικά χρήσιμα έγγραφα στα ιστορικά αρχεία του νομού Κυκλάδων.

Έφθασα στην Ερμούπολη χωρίς να πολυελπίζω ότι θα έβρισκα αρκετό υλικό για να βασίσω την έρευνά μου. Με οδήγησαν σε ένα κτήριο δίπλα στο εντυπωσιακό Δημαρχείο και μου είπαν να κοιτάξω

μια επιγραφή στα ιταλικά χαραγμένη στο ανώθυρο. Αυτή η επιγραφή έμοιαζε με θετικό σημάδι, με αναλαμπή ελπίδας. Η Αγγελική Ψιλοπούλου, προϊσταμένη των Αρχείων Νομού Κυκλάδων, και η Τάινα Χιέταλα, ταξινόμος των Αρχείων, με δέχθηκαν θερμά και μου έδωσαν να διαβάσω τον οδηγό του Αρχείου. Κοιτούσα αποθαρρυνμένη τις ατελείωτες σελίδες και τους αριθμούς του οδηγού, φυσικά στα ελληνικά, τα οποία μπορούσα να διαβάζω αλλά μάλλον αργά. Στη μέση του οδηγού έπεσα επάνω σε αναφορές σε ένα ιταλικό αρχείο που οι Ιταλοί άφησαν μυστηριωδώς στο νησί. Χάρη στην επίπονη εργασία του καθηγητή Χρήστου Λούκου και της ομάδας των επιμελών φοιτητών του που εργάστηκαν εθελοντικά, σήμερα είναι διαθέσιμα 52.000 έγγραφα που αφορούν την κοινωνική διοίκηση της ιταλικής κατοχής. Ήταν σαν να ανακάλυπτα κρυμμένο θησαυρό.

Συνέχισα αυτή την έρευνα μελετώντας παρόμοια αρχεία στη Ρόδο, στην Αθήνα, στη Ρώμη και στο Λονδίνο. Μια άλλη ανεκτίμητη πηγή ήταν η προφορική ιστορία με είκοσι περίπου μάρτυρες. Και πάλι ήμουν εξαιρετικά τυχερή έχοντας την υποστήριξη και τη βοήθεια πολλών ανθρώπων στη Σύρο.

Αν και κατέληξα σε αρκετά συμπεράσματα για τα καταστροφικά αποτελέσματα του πολέμου και της κατοχής, συνεχίζω να συναντώ ανθρώπους που προσθέτουν νέες ιστορίες στο έπος. Πρόσφατες συνεντεύξεις με ανθρώπους που ήταν παιδιά την περίοδο του πολέμου μου άνοιξαν μία ακόμη προοπτική. Οι επιβιώσαντες μου λένε ότι οι νεότερες γενιές δεν τους πιστεύουν όταν τους λένε την εμπειρία τους από τον λιμό. Λόγω της ευημερίας και της αφθονίας της σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας, είναι σχεδόν αδύνατο για τους νέους να φανταστούν τη φρίκη του λιμού. Πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους ήταν ευγνώμονες που μπόρεσαν να εκφράσουν οδυνηρές και απωθημένες εδώ και πολύ καιρό αναμνήσεις. Στη σημερινή οικονομική κρίση είναι ίσως πρόσφορο να θυμηθούμε την κληρονομιά του παρελθόντος και τις μεγάλες προσπάθειες που έγιναν για να ξεπεραστεί.